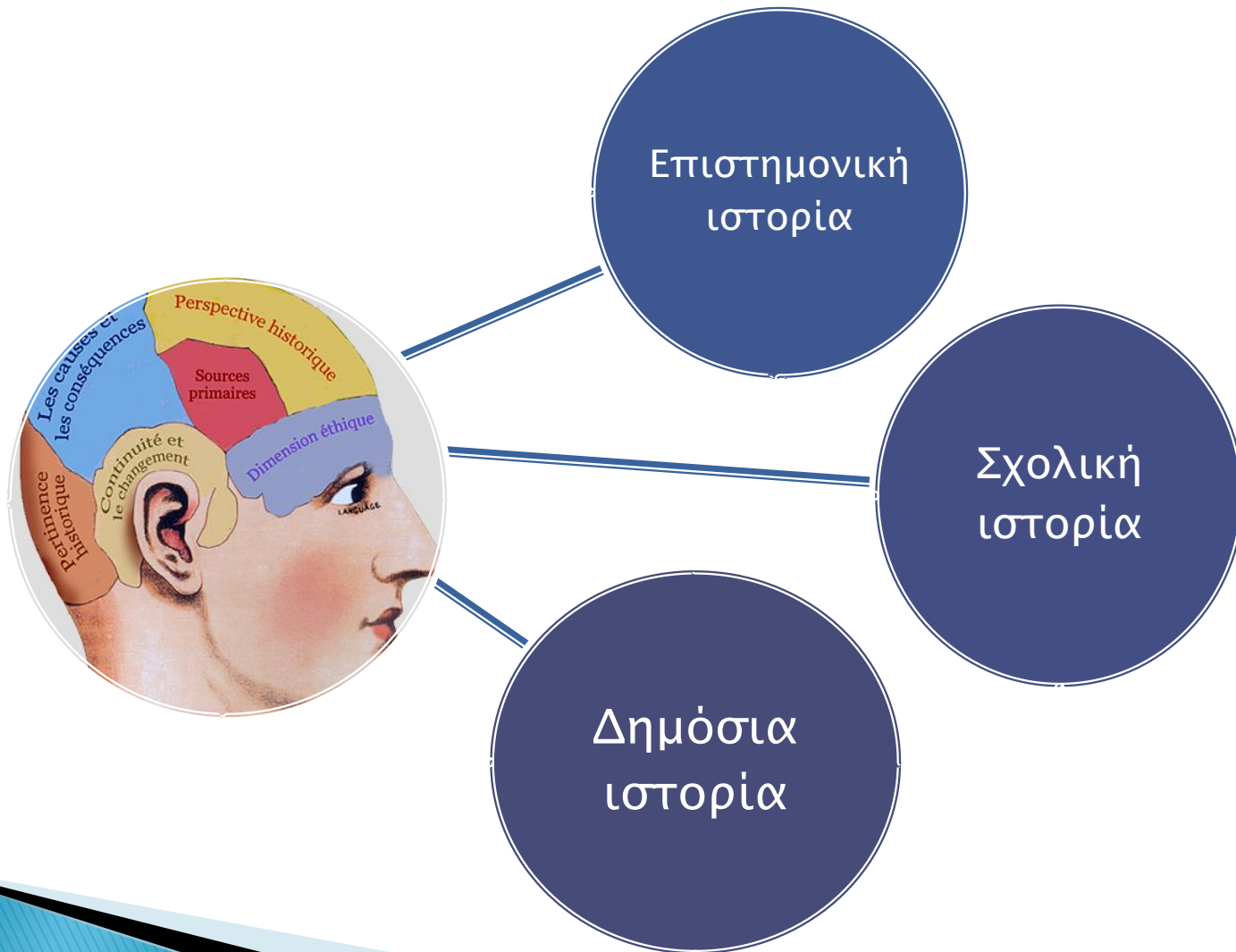

Ευαίσθητη μνήμη και ιστορία: προσεγγίζοντας το προσφυγικό τραύμα στο σχολείο

Άγγελος Παληκίδης
Επικ. Καθηγητής Διδακτικής της Ιστορίας
ΔΗΜΟΚΡΙΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ

Ιστορική συνείδηση και πηγές ιστορικής γνώσης

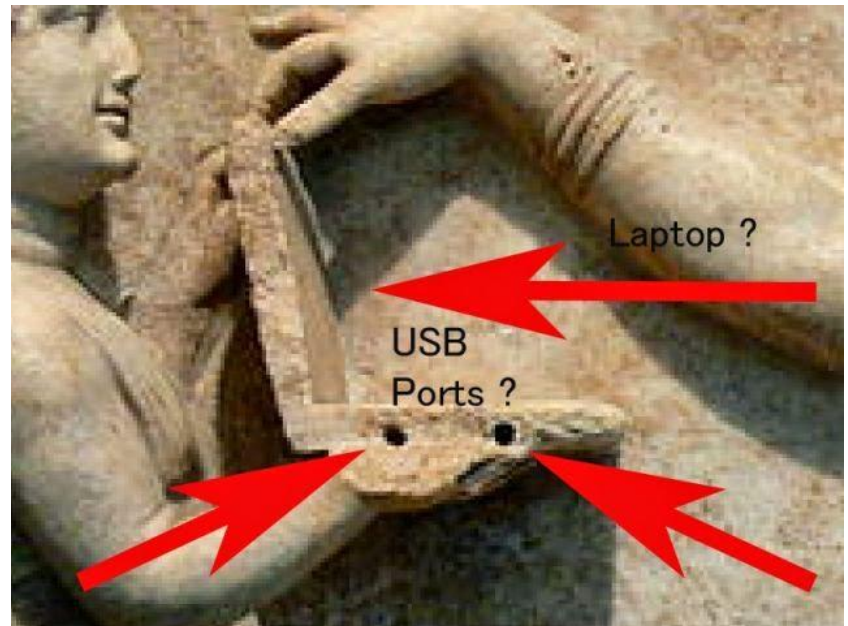

Η Δημόσια Ιστορία ως άτυπη μορφή ιστορικής εκπαίδευσης

Οικογένεια
Τύπος
Μνημεία
Επέτειοι
Κόμματα
Σύλλογοι
Κινηματογράφος
Τηλεόραση
Κόμικς
Βιντεοπαιχνίδια
Διαδίκτυο
Κτλ.

Μικρο-θεωρίες και θεωρίες συνωμοσίας

Η σχολική ιστορία σε κρίση;

Διασύνδεση της ιστορικής παιδείας με τη ζωή

1. Άμεσο παρόν, συγχρονία, ιστορία του παρόντος χρόνου
2. Μνήμη / έκρηξη μνήμης (“memory boom”)

Προσφυγική μνήμη και παρόν

- ✘ Ξενοφοβία
- ✘ Ρατσισμός
- ✘ Φασισμός
- ✘ Στεγανές κοινωνίες

- + Αλληλεγγύη
- + Ανθρωπισμός
- + Δημοκρατικές αξίες
- + Ανοικτές κοινωνίες

Αιγαίο: θάλασσα
προσφύγων

https://www.youtube.com/watch?v=JN_TygoVXic

Μια ανεξήγητη (;) αλληλεγγύη απέναντι στους πρόσφυγες

- ▶ Οξεία οικονομική κρίση
- ▶ Εχθρική Ευρώπη απέναντι στους πρόσφυγες
- ▶ Οι πρόσφυγες μουσουλμάνοι
- ▶ Ακροδεξιά ρητορεία
- ▶ Αντιμεταναστευτικό παρελθόν
- ▶ Εθνοκεντρική κουλτούρα

Αλληλεγγύη από τα κάτω...
όπως, Ιστορία από τα κάτω...

Πώς εξηγείται
αυτή η στάση;

Η απάντηση
ανιχνεύεται
στην
προσφυγική
μνήμη

3ο ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟ
ΤΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΠΡΟΦΟΡΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ANTI-ΑΡΧΕΙΑ:
Επανεξετάζοντας την Ιστορία από τα Κάτω

Φιλοσοφική Σχολή Α.Π.Θ.
(πολιό κτήριο)
Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού

3-5 Ιουνίου 2016

ΕΡΤ 3
ΕΠ
ΕΠΕΑΕΚ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΙΚΗΣ ΠΡΟΚΑΤΑΡΤΗΣΗΣ

Σύνθημα: **ΑΕΚ** μάνα όλων των προσφύγων

Ανθρωπιά για τους Πρόσφυγες

Η ΑΕΚ της προσφυγιάς
ανταποδίδει
την αγάπη και τη φροντίδα της Ιστορίας

Κοινά χαρακτηριστικά των προσφυγικών εμπειριών

1. Ξεριζωμός: διάρρηξη της σχέσης των ανθρώπων με τον τόπο τους

Οι δεσμοί με τον τόπο έχουν εμποτίσει τα πάντα:

- Γλώσσα
- Κώδικες επικοινωνίας
- Έθιμα
- Κουζίνα
- Λαϊκή τέχνη
- τραγούδι

2. Διάρρηξη του κοινωνικού ιστού

3. Εχθρική στάση των ντόπιων απέναντι στους πρόσφυγες

4. Διαδικασίες διατήρησης της προσφυγικής μνήμης

- Διαγενεακή μεταβίβαση της μνήμης

4. Διαδικασίες διατήρησης της προσφυγικής μνήμης

■ Συλλογικές πράξεις μνημόνευσης

4. Διαδικασίες διατήρησης της προσφυγικής μνήμης

- ❖ Τα πολιτιστικά προϊόντα δημιουργούν νέες μορφές μνήμης και τις κάνουν κτήμα των πολλών (προσθετική μνήμη)

Προσφυγικό τραύμα: προσωπικό επίπεδο

Οι τραυματικές εμπειρίες των προσφύγων γκρεμίζουν την ψυχολογική τους ταυτότητα. Η αιφνίδια αλλαγή στη ζωή τους, η αδυναμία πρόβλεψης και οργάνωσης της καθημερινότητάς τους, η απώλεια αγαπημένων προσώπων και το ρήγμα με τη γενέθλια γη τους οδηγούν σε συναισθηματικό χάος.

Προσφυγικό τραύμα: προσωπικό επίπεδο

■ Πολλοί πρόσφυγες αδυνατούν να προχωρήσουν στη ζωή τους. Η φυσιολογική ως τότε θλίψη εξελίσσεται σε μια μόνιμη παθολογική κατάσταση συναισθηματικής παράλυσης, στην κατάθλιψη και τη μελαγχολία. Καταρρέουν ακόμη και τα γνωστικά σχήματα του ατόμου, δηλαδή οι τρόποι με τους οποίους κατανοούσε και εξηγούσε την γύρω του πραγματικότητα.

■ Φόβος μετάδοσης στα παιδιά.

Συλλογική μνήμη

- ▶ Στο πεδίο της μνήμης αναπτύσσεται μια συνεχής δυναμική διαλεκτική σχέση ανάμεσα στο παρόν και στο παρελθόν, η οποία διαμορφώνει και αναδιαμορφώνει την ταυτότητα των ατόμων και των κοινωνικών ομάδων στις οποίες αυτά ανήκουν.
- ▶ Η συλλογική μνήμη δεν είναι το άθροισμα των ατομικών μνημών, αλλά ένας ζωντανός οργανισμός που εξελίσσεται στο χώρο και στο χρόνο ακολουθώντας τους δικούς του νόμους. Σε αυτή την εξέλιξη το βιωμένο παρελθόν μιας ομάδας μεταβιβάζεται από γενιά σε γενιά –ιδιαίτερα από τη γενιά των παππούδων στη γενιά των εγγονών –με πολύ πιο αποτελεσματικό τρόπο από την καταγεγραμμένη ιστορία.

Σχέση ατομικού και συλλογικού τραύματος

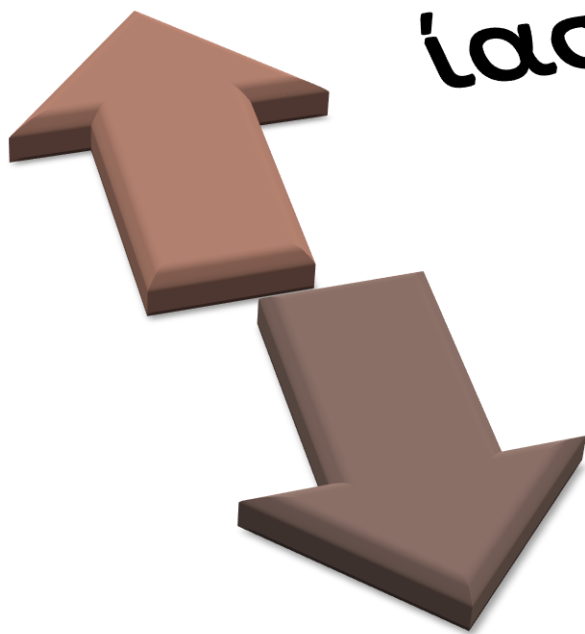

- Το ατομικό και το κοινωνικό τραύμα με τον καιρό γίνονται αδιαχώριστα.
- Το προσφυγικό τραύμα γίνεται εθνικό και στη συνέχεια πολιτιστικό.

Πού μπορεί να οδηγήσει η συλλογική διεργασία του προσφυγικού τραύματος;

ίση

μίσος

εκπαίδευση

A vertical photograph of a tree trunk on the left side of the slide. The bark is light-colored with several dark, irregular scars and holes, indicating damage from insects or other factors. The background is a blurred green forest.

A. Διεύρυνση του πεδίου μελέτης πέραν του τραυματικού γεγονότος

Δεν πρέπει να εστιάζει μόνο στα τραυματικά γεγονότα αλλά να διευρύνει τον χρονικό ορίζοντα του πεδίου μελέτης σε όλες τις φάσεις:

- (α) στην ειρηνική ζωή πριν από τον πόλεμο χωρίς, ωστόσο, να διολισθαίνει στο άλλο άκρο, δηλαδή στην εξιδανίκευση ή στην αποσιώπηση της μισαλλοδοξίας και των εκτροπών,
- (β) στην επενέργεια του πολέμου, του εθνικισμού και της ανομίας,
- (γ) στις εμπειρίες του ξεριζωμού και
- (δ) στη διαμόρφωση και εξέλιξη της προσφυγικής μνήμης σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο, το μετασχηματισμό του προσφυγικού τραύματος σε πολιτισμικό

Β. Διασύνδεση του ιστορικού παρελθόντος με το παρόν

Κίνδυνοι

- Αναχρονιστική εξίσωση ιστορικών γεγονότων-αντιστορικότητα
- Παροντισμός

Ωστόσο:

- Μια από τις μεγαλύτερες προκλήσεις που αντιμετωπίζει η διδασκαλία της ιστορίας είναι να διασυνδέσει τα ιστορικά θέματα με προϋπάρχουσες γνώσεις και εμπειρίες των μαθητών, δεδομένου ότι αυτοί νοηματοδοτούν τις νέες νοητικές τους παραστάσεις μόνο όταν τις συγκρίνουν με όσα ήδη γνωρίζουν (Levstik & Barton)

Η μετανάστευση είναι ζώσα ιστορία

Τα παιδιά μπορούν να:

- να πάρουν συνεντεύξεις από τους παππούδες και τις γιαγιάδες τους,
- να σκαλίσουν τα σεντούκια της οικογενειακής τους ιστορίας,
- να μελετήσουν ευρήματα, όπως διαβατήρια, ταυτότητες, φωτογραφίες, ημερολόγια και επιστολές,
- να συγκρίνουν τις εμπειρίες και αντιλήψεις των προγόνων τους με τις δικές τους, τα παιδιά

Έτσι:

- ☀️ συνειδητοποιούν ότι αυτή η ιστορία αφορά τους ίδιους και όχι ανώνυμες ομάδες μεταναστών
- ☀️ ευεργετικές συνέπειες από την αλληλεπίδραση των μαθητών σε ανομοιογενείς τάξεις

Γ. Επιλογή ιστορικών πηγών με κριτήρια πολυτροπικότητας και πολυπρισματικότητας

- το ιστορικό υλικό θα πρέπει να προκαλεί πολυαισθητηριακές ιστορικές μαθησιακές εμπειρίες, να προσφέρει δηλαδή στους μαθητές πλουραλιστικούς τρόπους επικοινωνίας με το παρελθόν, οι οποίοι να ανταποκρίνονται εξατομικευμένα στις κλίσεις, στις δεξιότητες και στα ενδιαφέροντά τους.
- Το προσφυγικό να προσφέρει μια ευρεία ειδολογική κλίμακα ιστορικών πηγών, από διπλωματικά έγγραφα και δημοσιεύματα εφημερίδων μέχρι κινηματογραφικά επίκαιρα, μαγνητοσκοπημένες συνεντεύξεις, ταινίες, τραγούδια και αντικείμενα θρησκευτικής λατρείας.

Η πολυτροπικότητα δεν προσφέρει τίποτα χωρίς πολυπρισματικότητα

- Αν ο σύγχρονος εκπαιδευτικός προσβλέπει στην απελευθέρωση της σκέψης των μαθητών του από στερεοτυπικές αντιλήψεις που επιβάλλουν τη μία αλήθεια, οφείλει να αναδείξει ένα όσο το δυνατό πιο ευρύ φάσμα οπτικών.
- Αυτό όμως που μπορούν οι εκπαιδευτικοί να διεκδικήσουν είναι η διεύρυνση και ο εκλεπτυσμός της ιστορικής σκέψης των μαθητών και συνακόλουθα ο πλουραλισμός των επιλογών δράσης στο παρόν και στο μέλλον
- Το ιστορικό παρελθόν, ακριβώς επειδή είναι παρελθόν, προσφέρει ένα σχετικά ασφαλές πεδίο διανοητικής άσκησης και προβληματισμού

Η Ιστορία μπορεί να διαμορφώσει σκεπτόμενους πολίτες

Αν το μάθημα της Ιστορίας φωτίζει και επαναδιαπραγματεύεται τα διλήμματα του παρελθόντος απαλλαγμένο από σκοπιμότητες και αξιωματικές παραδοχές, αν υποβάλλει σε ενδελεχή έλεγχο και κριτική τις κυρίαρχες αφηγήσεις, αν ακούει τις φωνές που αγνοήθηκαν, τότε μπορεί να ενισχύσει σε βάθος και σε πλάτος την ιστορική κατανόηση και να καλλιεργήσει υψηλού επιπέδου όχι μόνο ιστορικές αλλά και δημοκρατικές συνειδήσεις. Να δείξει ότι στα προβλήματα όχι μόνο της ατομικής αλλά και της συλλογικής ζωής μπορεί να υπάρχουν πολλές επιλογές και λύσεις και ότι τίποτα δεν είναι μοιραίο και αναπόφευκτο.

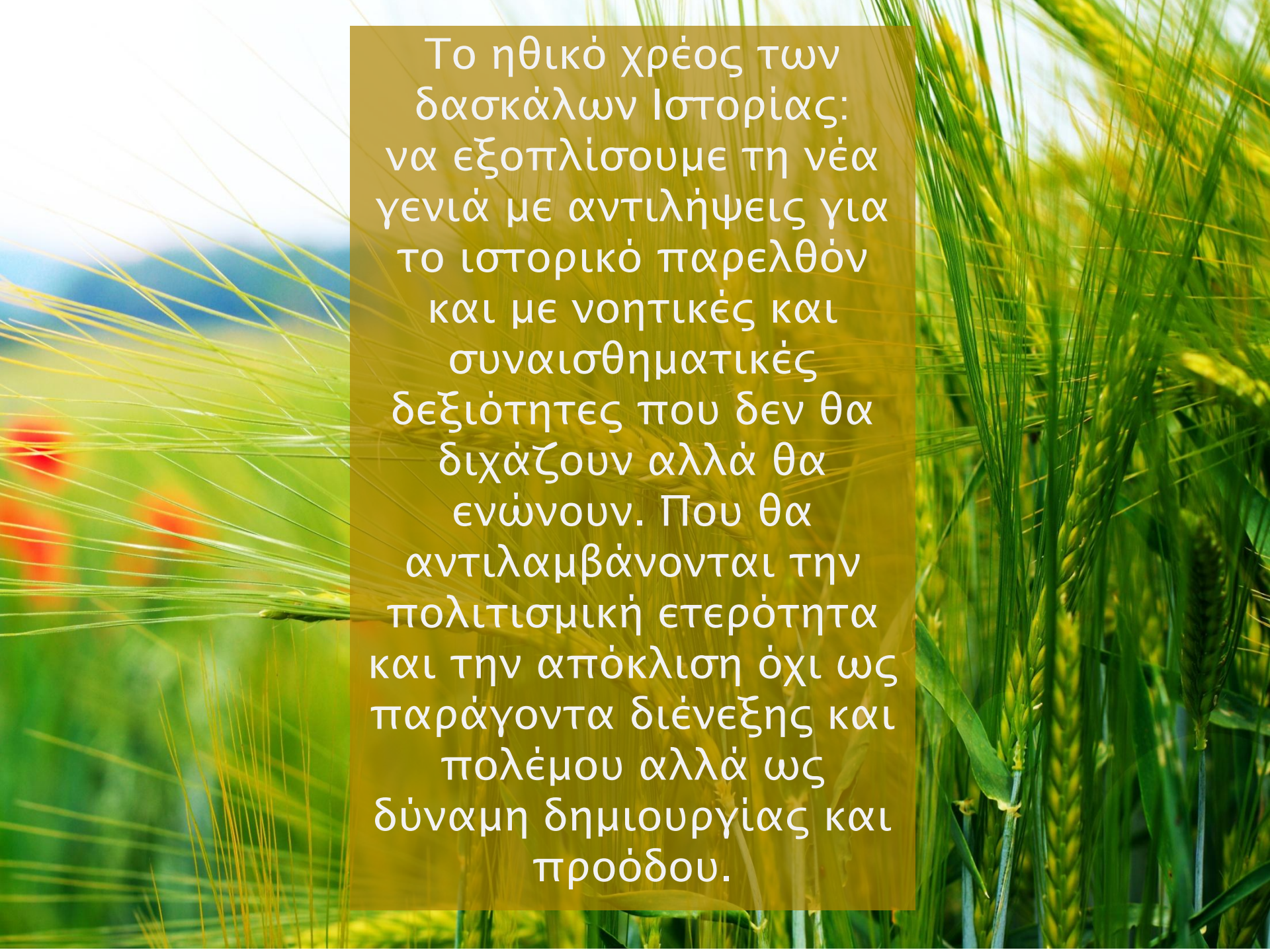

Δ. Ιστορικοποίηση μέσω της ενσυναίσθησης

- Η ιστορική ενσυναίσθηση είναι το πιο απαιτητικό αλλά και το πιο προκλητικό εργαλείο του εκπαιδευτικού
- Δεν πρέπει να είναι απλώς ένα συνοδευτικό συναίσθημα ή μια συγκίνηση για παράγοντες του παρελθόντος, αλλά να δημιουργεί μια εικόνα του παρελθόντος βασισμένη σε τεκμήρια και να συμβάλλει στην κατανόηση των ιστορικών γεγονότων μέσα στο συγκεκριμένο συγκείμενο στο οποίο συνέβησαν.

Πώς η ιστορική παιδεία μπορεί να υπηρετήσει την ειρήνη και τη συμφιλίωση

- **Εκπαίδευση για την ειρήνη** δεν σημαίνει αποσιώπηση ή υποβάθμιση της βίας και των συγκρούσεων, αγνόηση των προκαταλήψεων που παράγουν μίσος, απόκρυψη των συλλογικών τραυμάτων, διαγραφή των επίμαχων και οδυνηρών ιστορικών ζητημάτων από τη διδασκαλία της ιστορίας.
- **Συμφιλίωση** δεν σημαίνει σύμπτωση απόψεων ή ολική αμνησία.
- Αντίθετα, σημαίνει **οικοδόμηση νέων σχέσεων** μεταξύ των πολιτών, των οικογενειών, των σχολειών, των κοινοτήτων, των κοινωνιών και των λαών που παγιδεύτηκαν στο παρελθόν σε έναν φαύλο κύκλο αίματος.

Το ηθικό χρέος των
δασκάλων Ιστορίας:
να εξοπλίσουμε τη νέα
γενιά με αντιλήψεις για
το ιστορικό παρελθόν
και με νοητικές και
συναισθηματικές
δεξιότητες που δεν θα
διχάζουν αλλά θα
ενώνουν. Που θα
αντιλαμβάνονται την
πολιτισμική ετερότητα
και την απόκλιση όχι ως
παράγοντα διένεξης και
πολέμου αλλά ως
δύναμη δημιουργίας και
προόδου.